СЕКЦІЯ № 1.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ Й ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

Наталія БОНДАРЕНКО,
доктор філософії,
старший науковий співробітник
відділу інтелектуального розвитку обдарованої особистості
Інституту обдарованої дитини НАПН України (м. Київ)
e-mail: nataliabondarenko098@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЗДАТНОСТІ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДО ОСМИСЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Суспільні зміни ускладнили соціальне середовище, в якому формується й реалізується особистість. Інформаційні потоки, цифровізація комунікації, поширення систем штучного інтелекту, суспільна невизначеність і різноманіття соціальних позицій потребують уміння орієнтуватися в ситуаціях без однозначних оцінок і готових рішень, розуміти взаємозв'язки соціальних явищ та оцінювати наслідки рішень.

Для обдарованої особистості така проблема має особливе значення. Високі інтелектуальні та творчі можливості дають змогу глибше аналізувати складні явища, проте не гарантують соціальної зрілості й відповідального використання власного потенціалу. Тому в сучасних дослідженнях обдарованості дедалі більше уваги приділяється не лише когнітивному розвитку, а й соціальним та емоційним аспектам розвитку особистості. Так, американська дослідниця Е. Рінн, аналізуючи сучасний стан досліджень соціального та емоційного досвіду обдарованих осіб, наголошує на необхідності більш диференційованого підходу до його вивчення [7]. Інший аспект даної проблеми розглядають М. Еліас, Ф. Марсілі, Л. Фулмер, А. Морганті та Е. Бруно, які акцентують увагу на необхідності цілеспрямованого розвитку соціально-емоційних компетентностей обдарованих дітей в освітньому середовищі [6]. Тобто, розвиток

обдарованої особистості не доцільно обмежувати лише вдосконаленням її інтелектуальних і творчих здібностей; важливим є створення педагогічних умов, за яких ці можливості поєднуватимуться із соціальною зрілістю та відповідальністю.

Одним із проявів розвиненого соціального мислення є здатність осмислювати соціальні проблеми: розпізнавати їх, з'ясовувати причини й суперечності, аналізувати позиції та інтереси учасників, зіставляти рішення й передбачати наслідки. Важливими є аргументація власної позиції, її співвіднесення із соціальними цінностями та усвідомлення відповідальності.

Соціальне мислення охоплює когнітивний, емоційно-ціннісний, рефлексивний і поведінковий складники. Тому осмислення соціальної проблеми передбачає не лише інтелектуальний аналіз, а й оцінювання ситуації, урахування позицій інших, прогнозування наслідків і відповідальний вибір [2].

У сучасних українських дослідженнях соціальне мислення також розглядається у зв'язку з розвитком обдарованої особистості. Л. Ткаченко аналізує його як складник лідерської парадигми, пов'язуючи розвиток соціального мислення із соціальним інтелектом та соціальним лідерством [4]. Дослідження К. Андросович та А. Баханської показує доцільність комплексного вивчення соціального мислення обдарованої молоді у взаємозв'язку з емоційним інтелектом, ціннісними орієнтаціями, особливостями стресодолання та іншими індивідуально-психологічними характеристиками [1].

Здатність до осмислення соціальних проблем доцільно розвивати у взаємодії організаційних, змістових і технологічних педагогічних умов [2]. Організаційні умови створюють простір для соціального досвіду, змістові визначають коло значущих проблем, а технологічні забезпечують способи їх аналізу та практичного опрацювання.

До організаційних умов належать розвивальне освітнє середовище з різними формами соціальної взаємодії, мережева співпраця з науковими установами, громадськими організаціями та громадами, педагогічний супровід і наставництво.

У такому середовищі соціальна проблема перестає бути суто теоретичною: різні погляди й життєвий досвід спонукають здобувача освіти порівнювати позиції, шукати аргументи й уточнювати власні судження.

Педагогічний супровід у такому середовищі не передбачає надання готової оцінки соціальної ситуації. Значно важливіше поставити запитання, яке змусить подивитися на проблему з іншого боку, запропонувати зіставити кілька позицій, пояснити вибір або спрогнозувати його наслідки. Значення інноваційного освітнього середовища, проєктно орієнтованого навчання, менторства, фасилітації та соціально-емоційної підтримки в роботі з обдарованою молоддю обґрунтовано також у дослідженні Н. Бондаренко, М. Кирієнка та О. Пасько [3].

Змістові умови передбачають інтеграцію соціогуманітарного та міждисциплінарного змісту, актуальних соціальних проблем, суспільних викликів і етичних дилем, а також орієнтацію на соціальну відповідальність, громадянську ідентичність і лідерський потенціал.

Готове пояснення та наперед визначена оцінка звужують простір для самостійного осмислення. Натомість проблема із суперечністю, різними позиціями або кількома рішеннями спонукає з’ясовувати причини, інтереси учасників і наслідки вибору.

Для такого аналізу можуть використовуватися питання соціальної нерівності, інформаційної безпеки, культурного різноманіття, екологічної відповідальності, громадянської участі, суспільної солідарності. Окреме місце сьогодні посідають проблеми, пов’язані з використанням штучного інтелекту. П. Брандтзег, А. Фьольстад та М. Скюве дослідили, як молоді люди включають соціальний ШІ у своє повсякденне життя, а саме використовують його для персоналізованої допомоги, емоційної підтримки, творчості та прийняття рішень [5]. Автори водночас звертають увагу на пов’язані з цим ризики. Така проблематика дає матеріал для обговорення питань відповідальності, приватності, достовірності інформації, меж використання технологій та їх місця в міжособистісній взаємодії.

Робота з актуальними соціальними проблемами дає змогу побачити багатофакторність суспільних явищ і формує вміння ставити запитання, знаходити інформацію, зіставляти аргументи та пояснювати власний вибір.

Технологічні умови реалізуються через контекстне навчання, аналіз соціальних ситуацій, інтерактивні технології, соціальне проєктування, суспільно корисні ініціативи та цифрове моделювання соціальних процесів.

Практичними форматами є соціальні кейси, дискусії, дебати, рольові ситуації, аналіз альтернативних сценаріїв і прогнозування наслідків. У кейсах доцільно з'ясовувати мотиви, цінності та інтереси учасників і наслідки можливих рішень.

Соціальне проєктування дає змогу перейти від осмислення проблеми до її розв'язання: зібрати й проаналізувати інформацію, врахувати інтереси сторін, запропонувати рішення та оцінити наслідки. Так інтелектуальний аналіз поєднується із соціальною взаємодією та відповідальністю.

Отже, розвиток здатності обдарованої особистості до осмислення соціальних проблем забезпечує взаємодія організаційних, змістових і технологічних умов: освітнє середовище дає досвід різних позицій, зміст вводить у коло суспільних проблем, а технології забезпечують їх аналіз і моделювання рішень.

Робота із соціальною проблемою розгортається від виявлення й розуміння контексту до аналізу причин і позицій учасників, прогнозування наслідків, аргументованого вибору та рефлексії, що є важливим проявом розвитку соціального мислення.

Список використаних джерел:

1. Андросович К., Баханська А. Результати пілотного дослідження соціальних параметрів та індивідуальних показників інтелекту здобувачів освіти. *Освіта та розвиток обдарованої особистості.* 2025. № 4 (99). С. 95–103. DOI: https://doi.org/10.63437/3083-6425-2025-4(99)-12

2. Бондаренко Н. Педагогічні умови розвитку соціального мислення обдарованої особистості. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* 2026. № 224. С. 309–314. DOI: https://doi.org/10.36550/2415-7988-2026-1-224-309-314

3. Бондаренко Н., Кирієнко М., Пасько О. Педагогічні умови підтримки та розвитку обдарованої молоді у системі дизайн-освіти. *Наука і техніка сьогодні.* 2025. № 10 (51). С. 511–524. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-10(51)-511-524

4. Ткаченко Л. І. Соціальне мислення як складник лідерської парадигми розвитку обдарованої особистості. *Освіта та розвиток обдарованої особистості.* 2025. № 4 (99). С. 42–48. DOI: https://doi.org/10.63437/3083-6425-2025-4(99)-05

5. Brandtzaeg P. B., Folstad A., Skjuve M. Emerging AI Individualism: How Young People Integrate Social AI into Everyday Life. *Communication and Change.* 2025. Vol. 1. Article 11. DOI: https://doi.org/10.1007/s44382-025-00011-2

6. Elias M. J., Marsili F., Fullmer L., Morganti A., Bruno E. The Social-Emotional Competencies of Gifted Children Must Be Intentionally Developed, Ideally in Inclusive Education Contexts. *Gifted Education International.* 2025. Vol. 41, No. 1. P. 57–75. DOI: https://doi.org/10.1177/02614294241300393

7. Rinn A. N. A Critique on the Current State of Research on the Social and Emotional Experiences of Gifted Individuals and a Framework for Moving the Field Forward. *Gifted Child Quarterly.* 2024. Vol. 68, No. 1. P. 34–48. DOI: https://doi.org/10.1177/00169862231197780